

személyes lét múlandósága mellett látja és láttatja az emberi létezés folytonosságát. Megszenvedett, kiküzdött hit szól a végső sorokból: „Am reggelre tudom, olyan vörösség / ráz föl, hogy megelétem beledobban, / s tudok majd nem lenni / jobban, jobban. / Létünkre megint jut virág. / Csöndességünknek orgonák. / Hitünknek múlt, múltunknak emlék, / mint ama havon is, hány éve, nemrég — / Azok lehesünk, amik szeretnénk. / Hogy lehessen mindig Ady Endrénk.”

Ez a hit nem egyszeri és véletlenszerű, s ezt nemcsak ez a vers és ennek nagy esztétikai súlya bizonyíthatja, de a kötetet záró, az édesapa emlékének ajánlott *Rekviem* is, amelynek szintén árnyalt és végiggondolt a történelemszemlélete.

S nemcsak lehet, de kell is említeni azokat az Apáti-verseket, amelyek e kötet után születtek szép számban, s láthatóan egy harmonikus szerelem újjászült erejének, a „termőre fordult élet”-nek, a „szelíd jövőtudat”-nak a bűvöletében.

A kötetben található gondolati feloldásnak megvan tehát már az érzelmi feloldása is. Mindez persze nem teszi semmissé a *Korai hattýúdalokat* s világgépüket. Nem fehéren, feketén, majd újból fehéren lát a költő. Hangulati s gondolati hullámozása kétségtelen, de szemlélete nem nélkülözi a dialektikát. S amit néhány éve még inkább csak reméltünk néhány erőteljes verse alapján, az most már kétségtelen: a bizonyított tehetség emlékezetes teljesítménye a *Korai hattýúdalok*. (*Szépirodalmi*.)

VASY GÉZA

Tamás Menyhért: Messzülő ég

Harmadik kötete a *Messzülő ég* Tamás Menyhértnek. Az első, a *Szövetségben fákkal* (1974) a bukovinai székelység érzés- és gondolatvilágát mutatta meg (sikeréhez adalék, hogy egy Hadikfalváról származó zombai székely család tagjai előttem adtak igazat minden sorának). A *Küszöbökkel* (1978), második könyvével indult el a költő a konkrétumok gondolati síkon történő értékelésének útján, történelmi tapasztalatainak általánosítását kísérve meg. Ez gazdagodott tovább a *Messzülő ég*-ben. (A kötet cím itt nem a legszerencsésebb. Ez a szóképzési forma nehezen követhető, még akkor is, ha a címadó vers magyarázza.)

Az újabb könyvben nem kell feszült figyelemmel keresni a szép sorokat. Bárhol fellapozzuk és elolvassuk néhány mondatot, bizonyossággal érződik, tehetséges költővel van dolgunk. Tamás folytonos feszülésben — legfeljebb csak pillanatokra megtorpanón — tudja tartani versnyelvét. Állandó és „messzülő” magasságban a prózától (annak ellenére, hogy van igénye lefelé szorítani szavai „füstjét”). Képzletében vitathatatlanul megvan a képesség, hogy eddig járatlan vagy eléggé fel nem tárt utakra forduljon, hogy képeit és gondolatait elkülönítő egyénítéssel adja közre. Képi és gondolati távlatok remeklése az utolsó, *Üzenetek* című ciklus. A lehetséges példák közül emeljük ki a Jean Rousselot-nak ajánlott *Két vers közöttet*: „Két vers között / kétellyé / csönddé válni // két vers között / kétellyé // két vers között // akár a szomjan- / halt folyó.”

Ugyanakkor az sem hallgatható el, hogy a veretes szép sorok mellett vannak olyan nyelvi ötletek, amelyek érdekesek ugyan, de nem vagy alig emelkednek túl a leleményesség szintjén (gondolok az *Igeidők* két sorára és az *Egyugyan kötőre*). Tamás minden erejét, tehetségét friss és erős sorok építésére fordította, mert úgy érzi, nem bízhat „semmit az időre”, hiszen az „bármikor megszegheti ígérését”. Önmagára nézve néhány helyen kötelezőbbnek gondolja a különösséget a szükséges mértéknél. Még így is sikerült azonban elérnie azt, hogy lelki atmoszférája tetté sűrűsödjék.

A mélyen átélt sors számára kitágult, időben és térben új léptéket nyert. Herdernek ír levelet például a megőrzött és továbbépített anyanyelven (*Zúzalékok*), s ez a tény önmagában arra figyelmeztet, hogy Tamás a magyar költészetnek a sorskérdésekkel foglalkozó vonulatát érzi-tudja magához közelinek. A magyarság sorsa — lírai remek sora bizonyítja — nagyon sokszor inspirálta tragikus hangleütésre az alkotókat. Ezt Tamás sem kerülhette ki, már csak egyéni életútja miatt sem. „Megesik majd / csak velünk esett meg / velünk eshetett meg / a teljes volt-fogyatkozás” — írja *Megesik* című versében. Hiba lenne mégis ebben pesszimizmust látnunk. A kötet első ciklusa inkább a megőrzésre, a bizakodás hitére helyezi a hangsúlyt. A *Koponyák völgyében* a feledés emelte „fordított diadalívet” látja, s a kérdések kételyei is hangot kaptak, de a kiemelt „nyelvük volt” szintagmára kell jobban összpontosítani. Ezáltal világosodik meg, hogy Tamás történet szemléletében a nyelv a középponti szerep. A nyelv őrzi meg és adja tovább mindazt, amit a múlt és a jelen hagyományozhat a jövőre. A historiáról kialakított nézeteit a költő nem akként határolja körül (mint szokásos), hogy a képzelet segítségével igyekeznék múlt idők embereinek belső világába helyezkedni. Számára a *történelem fel nem parcellázható egész*, amelyben mindennek megvan a pontos helye-szerepe, az egyes jelenségek eltérhetetlen kölcsönhatásban vannak. Itt akár elméleti igényű megközelítést is láthatunk. Hiszen a versek sora bizonyítja, hogy nála a történelem nem tárulkozik fel konkrétumok felsorolásával, sokkal inkább absztrakcióval, a lényegig lemeztelenített szavakkal. Kitűnő példája ennek a *Tegnapi tájak*. Az időt és a helyszínt nem tudjuk teljes pontossággal azonosítani, de az első olvasásra egyértelmű, hogy a versben a magyarság sorskérdése kapott formát: „Üszög füst várrom / hódoltsági mezők / nádasát járom // Erdő hó lábnyom / hódoltsági mezőt / népesít ál-mom.” A történelmi sorssal való szembesülés az eredője a *Versailles* című erőteljes versének. A huszonnégy soros kompozícióban mindaz együtt van, amire a név hallatán gondolhatunk: pompa, ragyogás, dicsőség, nagyság. Ugyanakkor rímnek is kitűnő szintagmával („vert-száj”) és a négyszer ismételt „vér”-rel nyomatékosította, hogy miért népek „Éke!”

A *nézz vissza előre* gondolkodásnak (*Hogy is, Mire, Majdan-időm*) a rövid vers felel meg. A lényegét tömören kell leírni. Tamás verselésében nincs széles hömpölygés, sem emelkedettség, elkerül minden túlzást. A ritmust számára elsősorban nem a szavak adják, hanem az elmondás kényszere és a gondolatok kapcsolódása. Ez viszi közel olykor — mint az *Annyi mindent* ciklusban — a prózavershez (amit „öszvér-mű”-nek nevez). Szeretné, „hogy az élő beszédig merüljön a szó”, mert így adekvátábban fejezhető ki a belső én, a hitt célok és vágyak. Ezt egészfli ki a nyelvi játékoság, a sok ironikus és groteszk ötlet.

A *Messziülő égben* a motívumok és eszközök szerves egymásraépülését leginkább azáltal vesszük észre, hogy az idő és az ember viszonyát valamilyen formában mindegyik ciklus érinti. Az idő lehet indulás és megérkezés, történelem és az emberben belül lakó, fogvatartó keret és szárnyalásra csábító végtelen. Régtől tudott az is, hogy az idő egyik megelevenítője az emlékezet. Tamás épp ezen a ponton kezdi felbontását (tagadását). A *nézz vissza előre* sarkételének megfelelően az emlékezetben nem a múltatekintést tartja lényegesnek: „jól emlékszem arra a holnapi napra.” A jelenség és a lényeg dialektikájával gondol arra Tamás Menyhért, hogy a jelenben nem a napra, a mérhető pillanatra kell figyelniünk, hanem inkább arra, ami a múltra és a jövőre egyaránt mutat. A história iránti fokozott érdeklődés meggyőzte arról, mennyire kevés az emlékezés. A kötetet ajánló címnélküli vers leleményes nyelvi játékában az a gondolat áll a középpontban, hogy a „hajdan és majdan” csak együtt emlegethető: „emlék / és jelenlét / hajdant / s majdant / egyként igazol”. Ennek a költő számára formát, előadásmódot meghatározó jelentősége van: a daltamot, a ritmust, az ütemet keresi, mellyel a jelen megfogható, leírható lenne (*Micsoda ütem*). Tudja, hogy a történelem által feltett kérdésekre meg kell találni a választ. De az egyén számára az sem közömbös, mikor. Az e körüli bizonytalanságból erednek Tamás kétségei, kételyei (*Mondá, Előlről kezdtem*). Az időben vissza-

és előre tekintés nemcsak belső kételyeket ébreszt. Kérdés és meditáció forrása, tudják-e követni azok, akiknek és akikért verseit írja? A „határtalanító szándékkal” készült művek időben és térben messzire kívánják vezetni az olvasót, a költő „kontinensek közelét könyörgi” (*Ma is*). Erre épült a kötet kiemelkedően erőteljes verse, a *Mielőtt még*. Ebben az időben megtett út nem-ek sorozatát eredményezte; s a tagadás végül is a „másként” igényével formálódott állítással: „másként akarom / túlélni Európát / másként / mielőtt még / megtörténté / nyilvánít az Idő”.

Hogy ne csak az idő körüli meditációkra figyeljünk, arról a kötetben a záró ciklus, az *Üzenetek* gondoskodik. Természeti jelenségek és dolgok (eső, kő, folyó, tenger, hegy, forrás) üzeneteit közvetíti azért, hogy általuk az emberi kapcsolatok váljanak egyszerűbbekké. Néhány versen van ajánlás, ami eszmei kontaktust sejtet a két alkotó között. A legmélyebb líraiság a Sütő Andrásnak ajánlott *A reggel üzenetében* érződik. A kimondás szükségességét, kényszerét és erejét, hasznát sűrítik: a sorok, ugyanúgy, miként a *Fölfelé görgesd ars poetica* értékű vallomásában.

A *Messzülő ég* így az erőteljes gazdagodást jelzi Tamás Menyhért pályáján. Karaktervonása a gondolatiság és a szikár, nemesen egyszerű forma. Ezek útjának további eredményeit is sejtetik. (*Szépirodalmi*.)

LACZKÓ ANDRÁS

Kortársainkról — két kötetben

FIATAL MAGYAR KÖLTŐK 1969—1978, FIATAL MAGYAR ÍRÓK 1965—1978:

Amikor majdnem egy évtizeddel ezelőtt az Akadémiai Kiadó elindította *Kortársaink* című sorozatát, a felszabadulás utáni magyar irodalom legnevesebb alkotóit kívánta bemutatni. Így kapott eddig — többek között — önálló kötetet Szabó Lőrinc és Déry Tibor, Vas István és Sánta Ferenc, így rajzolódott ki immár két tucatnyi kismonográfiában élvonalbeli írónk pályaképe. A sorozatnak persze óriási adósságai vannak még. Szívesen olvasnánk például Illyés Gyuláról, Németh Lászlóról, Nagy Lászlóról is. Am irodalomtörténész legyen a talpán, aki e hatalmas életművek minden lényeges mozzanatát képes föltérképezni és vékonyka kötetben összefoglalni. A *Kortársaink* két új darabjának szerzői könnyebb helyzetben voltak: kisportréikban legföljebb másfél évtizedes alkotói tevékenység eredményeit kellett mérlegre tenniük. Ezzel már azt is jeleztük, hogy a szerkesztők szakítottak az eddigi gyakorlattal (egy kötet — egy író), harmincegy fiatal költőt és tizenhat fiatal prózaíró-t állítottak irodalomtörténeti mérce alá. Gyorsan tisztáznunk kell azt is, hogy — bár némelyek következetesen nemzedékről beszélnek — a két kötetben egy kalap alá vett írókat e sorok szerzője sem tekinti egy nemzedéknek. Nagyon sok nemzedékről lehet itt szó, hasonlóság jóformán csak annyi van közöttük, hogy mindannyian az: utóbbi egy-másfél évtizedben indultak. Könnyű is volt a szerzők dolga (jeleztük, hogy miért?), meg nehéz is. Nehéz, mert a forrongó, pillanatonként változó, a befejezettség, lezártág távlata nélküli folyamatok vizsgálatánál aligha lehet nehezebb feladatot elképzelni. Itt egy új könyv módosíthatja az íróról kialakított képet. Esterházy Péter, Lengyel Péter és Hajnóczky Péter például azért maradtak ki, mert az újabb magyar próza történetében immár megkerülhetetlen műveikkel a kötet szerkesztésének befejezése után jelentkeztek.

A *Fiatal magyar költőkben* jellemzett harmincegy alkotó közül nyolc-tíz terjedelemben is kiemeltebben szerepel. Kiss Annáról, Nagy Gáspárról, Rózsa Endréről,